

Türkiye’de Futbolda Şiddet, 2013-2014 Sezonuna Bakmak

Özgür Proje

Sabancı Üniversitesi

Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Semih Erdemir

3 Mart 2014

İstanbul

Bu projenin amacı, Türkiye’de 2013/14 sezonuna yoğunlaşarak, futbolda yaşanan şiddet olaylarının ne durumda olduğunu, bu olayların etkenlerini, 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un ve kanuna dair yönetmeliğin getirdiklerini (E-Bilet, cezalar ve değişiklikler), Gezi Parkı’nın tribünlere etkilerini gözlemlemek ve durumun bir fotoğrafını çekmektir. Proje boyunca, lig, şehir, takım farkı gözetmeksizin, farklı şehirlerde farklı müsabakalara seyirci olarak gidilmiş, gözlem yaparak ve taraftar grupları, polis, esnaf, yerel medya mensupları ile görüşerek ve konu hakkında literatür taramaları yapılarak bağımsız bir araştırma yapılması hedeflenmiştir.

Raporu yazarken, mümkün olduğu kadar akademik terimlerden uzak, günlük hayatta karşılaştığımız durumlar hakkında açık ve bilgilendirici olmaya çalıştım. Genel olarak soru cevap şeklinde yazdığım bu raporda, herhangi bir spor müsabakasına giden bir taraftarın kendi hakları adına bilmesi gereken kanuni bilgileri, olayların sebeplerini ve ülkemizdeki fiili durumu açıklamayı hedef aldım. Metin boyunca taraftarların kullandığı dili korumaya çalıştım. Tüm bu proje benim şahsi gözlemlerimi ve çalışmalarımı içermektedir. Bu metin boyunca kullandığım hiçbir isim şahısların gerçek ismi değildir. Kaynak belirtmeden/belirtmeden yaptığım bazı alıntılar mevcuttur, benim araştırmama destek vererek bilgi paylaşımında bulunan polis ve taraftarların ismini güvenlik nedeni ile paylaşmamayı daha uygun buluyorum.

Proje boyunca bana sağladığı büyük destek nedeniyle başta Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi’nden Mehmet Baç’a, Fair-Play üzerine çalışan Yağmur Nuhurat’a ve proje boyunca bana destek olan herkese ve bu satırları okuyarak konu ile ilgili duyarlılık gösteren herkese çok teşekkür ediyorum.

1.ETKENLER

- 1.1Tribün Grupları**
- 1.2 Oyuncular ve Teknik Sorumlular**
- 1.3 Yöneticiler**
- 1.4 Medya**
- 1.5 Güvenlik ve Polis**

2. 6222 SAYILI SPORDA ŞİDDET VE DÜZENSİZLİĞİN ÖNLENMESİNE DAİR KANUN VE YÖNETMELİĞİ

- 2.1 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un amacı nedir?**
- 2.2 Spor kulüplerinin ne görevleri var?**
- 2.3 Taraftar derneklerinin görev ve sorumlulukları ne?**
- 2.4 Hangi durumlarda “Seyirden Yasaklama” cezası verilir?**
- 2.5 Seyirden yasaklama cezası halinde yükümlülükler ne?**
- 2.6 Alkol ve uyuşturucu uyarıcı madde etkisinde stadyuma girmek yasak mı?**
- 2.7 Şike ve teşvik primi suç mu?**

3. KÜFÜR

- 3.1 Stadyumda neden küfür var?**
- 3.2 Stadyumlardaki küfürlü sözlerin içeriği ve temeli ne?**
- 3.3 Stadyumda küfür etmek suç mu?**
- 3.4 Siyasi slogan nedir? Suç mudur?**
- 3.5 Bir ceza olarak “Kadın ve Çocuk”**

4. ELEKTRONİK BİLET

- 4.1 Elektronik Bilet (E-Bilet) nedir?**
- 4.2 E-Bilet uygulaması ne gibi değişiklikler getiriyor?**

5. STADYUMLAR

- 5.1 UEFA Stadyum Yönetmeliği ve Ülkemizdeki Stadyumlar Arasındaki Farklar**

Futbolda şiddet, oyunun tarihi kadar eskiye dayanıyor. Zaman içerisinde aktörlerin ve kuralların değişmesi, şiddeti günümüzdeki haline getirdi. Yakın geçmişe baktığımızda, 20 yaşındaki Murat Yıldırım’ın bir maç dönüşü bıçaklanarak öldürülmesi ve katil zanlısı Yusuf O.’nun "Üzerimde Galatasaray formasını gördüklerinden bana hareketler çekerek 'şiş' şeklinde seslendiler. Ben de, 'Hayırdır' dedim. Kendimi korumak için bıçak çektim" (hurriyet.com.tr, 2013) sözleriyle kendini savunması gelinen noktayı açıklıyor. Onlarca taraftarın sahaya girmesi sonucu tatil edilen “olaylı Beşiktaş-Galatasaray” maçı oynandı (radikal.com.tr, 2013). Pompalı tüfek ile Denizlispor taraftar grubu lideri Fatih Eroğlu öldürüldü ve 8 taraftar yaralandı (haberturk.com, 2013). sahaya giren bir taraftarın Beşiktaş’ın oyuncusu Manuel Fernandes’e yumruk attı (tr.eurosport.com, 2013) ve sonrasında bu taraftarın televizyon programına çıkartıldı ve burada da yorumcular ile sözlü kavga etti. Çaykur Rizespor-Galatasaray maçında Burak Yılmaz’a çakı atan taraftarın yakalandı ve 1 yıl seyirden men edildi ([NTVSpör](http://ntvspor.com), 2014). Bu olaylar, 2013 yılına dair öne çıkan futbolda şiddet olayları oldu. Bu örnekler dışında basında dahi yer bulamayan onlarca kavga ve yaralama olayı meydana geldi. Çalışma boyunca, şiddete neden olan etkenler, 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, küfür ve stadyumlarımızın durumu gibi konuları inceleyeceğim.

1.ETKENLER

Bu kısımda futbolda şiddetin oluşmasına ya da artmasına sebep olan bazı faktörler var. Şiddetin ana aktörü taraftarlar gibi görüldüğünden, süreçte yer alan diğer etkenler göz ardı edilebiliyor. Bir maç gününde karşımıza pek çok parametre çıkıyor, bu parametrelerin kötü yönetilmesi ise şiddet olayları ile sonuçlanabiliyor. Temel olarak, tribün grupları, oyuncular ve teknik sorumlular, yöneticiler, medya, güvenlik ve polisin, güvensiz bir ortamda bulunması şiddet olaylarına yol açıyor.

1.1Tribün Grupları

Her tribün grubu boyutu ve organizasyonu açısından farklı özellikler taşıyor, ancak bazı gruplar şiddete daha eğilimli olabiliyorlar. Bu tip gruplarda şiddet olaylarında bulunmak ve rakipleri korkutuyor olmak bir nevi güç göstergesi, grup mensuplarıyla konuşulduğunda “x dediğin zaman herkes bizden korkar, abi” ve benzeri ifadelerle, buldukları şiddet olaylarından gurur duyan şahıslar mevcut. Bu grupların genellikle uzun vadeli düşmanlıkları/rekabetleri olan başka gruplar var ve müsabaka oynanmadan olay çıkacağını tahmin ediyorsunuz.

Tribünün kendine has kuralları ve kültürü var, taraftarlar genç yaşlarda tribünlere başlıyor ve bir okul olmaksızın grubun büyükleri tarafından eğitiliyorlar. Konuştuğumda, genç taraftarların daha heyecanlı, ciddi bir kısmının şiddet olaylarına daha eğilimli olduklarını açıkça gözlemledim.

Pek çok taraftar grubu, birbirlerini tanıyor, müsabakalardan önce buluşuyorlar, bu buluşmalarda; aralarındaki ilişkiye göre kavga da edilebiliyor, yemek de yenilebiliyor, ancak düzenli ilişkilerin yürütüldüğünü söyleyebilirim. “Deplasman yasağı geldi geleli bağlarımız koptu, genç arkadaşlar artık rakipleri tanıyamıyor, rakiple karşılaşmaları halinde ne yapacaklarını bilmiyorlar. Kavganın da deplasmanın da bir raconu var, şimdi yasak, yasak kalkarsa ilk defa deplasmana giden onlarca genç arkadaşı nasıl sakin tutarız bilmiyorum.”(Adana’lı bir tribün grubu üyesi). Bu sözler, tribünlerin iç dengesi olduğunu ve deplasman yasağının bu dengeleri sarstığını ifade ediyor. Deplasman yasağı an itibarıyla bir çözüm gibi görünebilir (Evet taraftar olmaz ise, olay da olmaz.) , ancak uzun vadede yarayı daha da derinleştireceği kanaatindeyim.

1.2 Oyuncular ve Teknik Sorumlular

Özellikle gergin maçlarda, futbolcuların birbirleri ile horozlar gibi güreştiklerini, fiziken kavga ettiklerini görmek hiçbirimiz için şaşırtıcı değil. Kulübü temsil eden sporcular sahada kavga ediyorsa, taraftarların da aynı oranda gerilmesi ve kavga etmesi de doğal. Ayrıca oyuncuların sahada, hakemi kandırmaya yönelik davranışları, tansiyonu yükseltiyor, hakeme ve rakip oyunculara yönelik küfür olarak geri dönüyor. Orta sıraları ilgilendiren, İzmir’deki bir PTT 1. Lig müsabakasında, kendini yere bırakan ev sahibi takım oyuncusu hakeme yönelik ciddi itirazda bulundu, serbest vuruş kararının verilmemesi üzerine, tüm stadyum hakemin cinsel tercihi üzerine yargıda bulunduğu dakikaların 3’ü göstermesi, oyuncuların süreç üzerinde ne kadar etkisi olduğunu kanıtıyor. Ayrıca, yöneticiler kısmında detaylı olarak değineceğim, maç öncesi ve sonrası açıklamalar da taraftarların psikolojisini ciddi şekilde etkiliyor.

1.3 Yöneticiler

“Kulübümüz üzerinde oynanan oyunlar başarıya ulaşamayacak”, “X hakemin bu maçımıza atanmış olması tesadüf değil”, “Oyuncumuzla izinsiz görüşen, hırsız Y takım yöneticilerini kınıyorum” Spor medyasında her zaman bulunan bu tip açıklamalar 6222 Sayılı Kanun’a göre Şiddete Neden Olabilecek Açıklamalar başlığı altında suç olarak tanımlanmış durumda. Belki cezai yetersizlikten, belki de duyarsızlıktan ötürü, taraftarlara örnek olması gereken kulüp yöneticileri, temsilcileri ve sporcularından, neredeyse kavga çağrısına varacak denli agresif ve taraftarları gerecek açıklamalar duyabiliyoruz. Maçtan önce “Bu hakem bize kasten atandı”, açıklaması yapıldığında hakeme yönelik tepkiler ve küfürler duymak, maalesef futbolumuzda olağan hale geldi.

1.4 Medya

Derbi maçlardan önce aksiyon filmi fragmanlarına benzeyen tanıtımlar, kavgalardan ve tribün olaylarından kesilmiş özet görüntüler, “ölüm-kalım maçı” gibi ifadeleri spor medyasında gören taraftarlar, savaşa gidiyor muşçasına bir psikolojiyle stadyumun yolunu tutuyorlar.

Son yıllarda medyada bu konu hakkında duyarlılığın arttığını, bu tip açıklamaların ve görüntülerin azaldığını söyleyebilirim ancak yine de gereken duyarlılık seviyesine ulaşılmış değil. Hiçbir taraftarın, şiddet içeren maç tanıtımı izlediğinden dolayı stadyuma bıçak götürme kararı vereceğini düşünmüyorum, ancak şiddetin bitmesi için kesinlikle medyanın bu tip yayınları kesmesi, bilgilendirici ve eğitici yayınlara ağırlık vermesi gerekiyor.

1.5 Güvenlik ve Polis

Sporda şiddet kanununun yapısından dolayı, polislerin ve stadyumdaki özel güvenliklerin yetkileri ve davranışları, yetkililerin şahsi inisiyatifine bağlı. Bazı müsabakalarda polis çok gergin, biber gazına ve fiili müdahaleye çok meyilli olabilirken, bazılarında, oldukça sakin yapıcı bir tutum içerisinde olabiliyor. Bu farklılıklar şiddet olaylarının dengesiz olarak büyümesine yol açabiliyor. Yaptığım gözlemlerde, sırayı bozduğu için bir taraftarın üzerinde uyardıktan sonra cop kullanımı da, kavga eden şahısları konuşarak ayıran polis mensubu da gördüm. Stadyumda şiddet potansiyeli taşıyan şahıslara birebir ulaşmak zor olduğundan, polisler o tribüne biber gazı atmayı, ya da cop kullanarak tüm tribüne fiziki müdahale yapmayı tercih edebiliyorlar.

Maçlar sırasında konuştuğum polis mensuplarının bazıları, toplumsal olaylara ve spor olaylarına yönelik eğitim almaksızın, gerginlik derecesi yüksek maçlarda görevlendirilebiliyorlar. Örneğin, 4000 polis görevlendirilen bir maçta, başka birimlerden polisler stadyumda bulunuyor. Bu dengesizlikler, polisin sakinleştirici ve şiddet olaylarını önleyici rolünü, şiddeti körükleyici faktöre dönüştürüyor.

Stadyumda 6222 Sayılı Kanun’a aykırı fiillerde bulunulduğunda, stadyum kameraları ve Spor Büro Amirliği’nin görevlendirdiği kameraman polisler tribünleri kaydediyor. Bu görüntülere göre suç işleyen kişiler, görüntü tespiti ve suça göre müsabaka çıkışı ya da kimlik tespiti yapılması halinde müsabaka sonrası gözaltına alınıyorlar.

An itibariyle, stadyumda turuncu yekekli özel güvenlik görevlileri, fiziki kavgalara müdahale etme yetkisine sahip değil. Taraftarlar arasında çıkan kavgalarda prosedür şöyle, özel güvenlik görevlileri, gözlem halinde olan polis yetkilisine haber veriyor, polis yetkilisi de duruma göre bölgeye polisleri yönlendiriyor. Kısacası, eğer yakınınızda bulunan bir kişi size yönelik şiddet potansiyeli taşıyorsa, fiilen güvenliğin size ulaşma süresi oldukça uzun.

Görsel olarak, koltuğunuza ulaşana kadar yüzlerce silahlı polis mensubu görmek, zaman zaman polis tarafından uyarılmak, sert şekilde üst araması yapılması gibi nedenler de stadyumda gerginliği tepe noktaya çıkarıyor.

2. 6222 SAYILI SPORDA ŞİDDET VE DÜZENSİZLİĞİN ÖNLENMESİNE DAİR KANUN VE YÖNETMELİĞİ

Şahsi fikrim, sporda şiddet olaylarını önlemeye yönelik kanun, içerdiği cezalar ve süreç yönetimleri konusunda eksik değil. Ancak, kanunun şiddet olaylarında beklenen azalmayı sağlamamış olmasındaki en büyük sebep, seyircilerdeki bilgi eksikliği. Bu kısımda seyircileri hedef alarak kanunu ifade etmeye çalışacağım.

2.1 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un amacı nedir?

Madde 1 - (1) Bu Kanunun amacı; müsabaka öncesinde, esnasında veya sonrasında spor alanları ile bunların çevresinde, taraftarların sürekli veya geçici olarak gruplar halinde buldukları yerlerde veya müsabakanın yapılacağı yere gidiş ve geliş güzergâhlarında şiddet ve düzensizliğin önlenmesidir. (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011)

Kanun, müsabaka alanları ve yollarında oluşabilecek her türlü düzensizliğin ve şiddet olaylarının önüne geçmeyi planlıyor. Bu süreçte Federasyonlar, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, İl/İlçe Spor Güvenlik Kurulları, Spor Güvenlik Amirleri, Müsabaka Güvenlik Amiri, Spor Kulüpleri ve Taraftar Dernekleri’nin görev, yetki ve sorumluluklarını, taraftarların davranışlarını ve stadyum altyapılarını detaylı bir şekilde yeniden tasarlıyor.

Madde 2 - (1) Bu Kanun; müsabaka öncesinde, esnasında veya sonrasında, spor alanları ile bunların çevresinde, taraftarların sürekli veya geçici olarak gruplar halinde buldukları yerlerde veya müsabakanın yapılacağı yere gidiş ve geliş güzergâhlarında, takımların kamp yaptığı yerlerde uygulanacak güvenlik önlemlerini, şike, teşvik primi ve diğer yasak fiil ve davranışları, bunlara uygulanacak yaptırımları, spor kulüplerinin, spor kulübü yöneticilerinin, sporcularının ve diğer görevlilerinin, genel kolluk veya özel güvenlik görevlilerinin, hakemlerin, taraftarların, taraftar derneklerinin, taraftar temsilcilerinin, spor federasyonlarının, yazılı veya görsel ya da işitsel kitle iletişim kuruluşları ile mensuplarının ve diğer ilgili kişi ve kurumların spor müsabakalarında şiddet ve düzensizliğin önlenmesine ilişkin hususlardaki görev ve sorumluluklarını kapsar. (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011)

Bu iki madde, kanunun hangi durumlarda uygulanacağını belirten maddeler. Ancak “şiddet” ve “düzensizlik” gibi yoruma açık iki kavramın, tam olarak hangi şartlarda gerçekleştiği açık bir şekilde ifade edilmemiş. Bir Spor Güvenlik Amiri’ne ya da bir adli makama göre düzensizlik sayılabilecek bir davranış, aynı pozisyonda başka kişilere göre sayılmayabilir.

2.2 Spor kulüplerinin ne görevleri var?

Spor kulüplerinin, spor alanında sağlık ve güvenliğe, konuk takım seyircilerine uygun bir yer ayıracak önlemleri almakla yükümlü. Bunun yanı sıra;

Madde 5 (2) Spor kulüpleri, müsabakanın güvenliğini sağlamak amacıyla il veya ilçe spor güvenlik kurullarının kendileriyle ilgili olarak aldığı kararları yerine getirmekle yükümlüdür.

Bu kararlar, seyir alanı ile müsabaka alanı arasına fiziki engeller koyma, çocuk ve engellilere uygun alan tahsis etme, E-Bilet organizasyonunu yapma, kamera ve benzeri güvenlik teknik donanımları oluşturmak, güvenliği sağlayacak görevliler sağlamak şeklinde sıralanıyor.

2.3 Taraftar derneklerinin görev ve sorumlulukları ne?

Taraftarları yakından ilgilendiren ve konu önemi nedeniyle kanunun ilgili yönetmeliğini herhangi bir işlem yapmadan sunuyorum;

MADDE 14 – (1) Taraftar derneklerinin görev ve sorumlulukları şunlardır:

- a) Kanunun amacına uygun faaliyette bulunmak.
- b) Taraftarların spor ahlakı ve ilkelerine uygun biçimde sportif faaliyetleri izlemelerini sağlamaya yönelik eğitici faaliyetler düzenlemek.
- c) Üyelerinin Kanun hükümlerine aykırı davranmalarını engellemeye yönelik tedbirler almak ve bu amaçla çalışmalar yapmak.
- ç) Haklarında güvenlik tedbiri olarak spor müsabakalarını seyirden yasaklanma kararı verilen kişilerin yasak süresince yönetimlerinde yer almasını önlemek.
- d) Spor kulübünün taraftar projelerinde yer almak ve spor kulübünün taraftar yönetim politikasını taraftarlara duyurmak.
- e) Spor kulübü ile işbirliği içinde çalışmak, taraftar yönetimini geliştirmek ve bu yönde spor kulübü faaliyetlerine destek olmak.
- f) Müsabaka esnasında seyircileri yönetmeye ve bilgilendirmeye yardımcı olmak, gerektiğinde dış saha ve yurtdışı müsabakalarına giden taraftarlara eşlik etmek üzere kendi üyeleri arasından temsilciler tayin etmek.
- g) Üyelerinin kimlik bilgilerini ilgili kulübe bildirmek. (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012)

2.4 Hangi durumlarda “Seyirden Yasaklama” cezası verilir?

Seyirden yasaklama cezası;

”Kişinin, bu Kanunda tanımlanan veya yollamada bulunulan ilgili kanunlardaki suçlardan dolayı mahkemece kurulan hükümde, hakkında güvenlik tedbiri olarak spor müsabakalarını seyirden yasaklanmasına karar verilir.” (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011)

Kısacası ceza, mahkemenin hükmetmesi üzerine veriliyor, ancak bazı ek durumlarda mahkeme hükmü gereksizce seyirden yasaklama cezası verebiliyor. Bu durumlar, Sporda şiddeti teşvik edecek şekilde basın ve yayın yoluyla açıklamada bulunmak, Taraftar gruplarınca spor alanlarının dışında işlenen kasten yaralama, hakaret içeren tezahürat ve mala zarar verme suçları, Alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisinde olduğu açıkça anlaşıldığı halde stadyuma girmek şeklinde sıralanıyor.

2.5 Seyirden yasaklama cezası halinde yükümlülükler ne?

Bu madde hükümlerine göre spor müsabakalarını seyirden yasaklanan kişi, yasaklama kararının sebebini oluşturan fiilin işlendiği müsabakanın tarafı olan ve taraftarı olduğu takımın katıldığı spor müsabakalarının yapılacağı gün, yurt içinde bulunduğu takdirde, müsabakanın başlangıç saatinde ve bundan bir saat sonra bulunduğu yere en yakın genel kolluk birimine başvurmakla yükümlüdür. (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012)

2.6 Alkol ve uyuşturucu uyarıcı madde etkisinde stadyuma girmek yasak mı?

Madde 18 (7) Alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisinde olduğu açıkça anlaşılan kişi, spor alanına alınmaz. Bu şekilde spor alanlarına giren ve dışarı çıkmamakta ısrar eden kişi zor kullanılarak dışarı çıkarılır ve bu madde hükümlerine göre bir yıl süreyle spor müsabakalarını seyirden yasaklanır. (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011)

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ve ilgili spor federasyonlarının belirlediği esaslara aykırı olarak alkollü içeceklerin, sokulması yasaktır ve adli para cezası ile cezalandırılır

2.7 Şike ve teşvik primi suç mu?

Madde 11 - (1) Belirli bir spor müsabakasının sonucunu etkilemek amacıyla bir başkasına kazanç veya sair menfaat temin eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Kendisine menfaat temin edilen kişi de bu suçtan dolayı müşterek fail olarak cezalandırılır. Kazanç veya sair menfaat temini hususunda anlaşmaya varılmış olması halinde dahi, suç tamamlanmış gibi cezaya hükümlenir.

Maddenin geriye kalan kısımlarında, detaylı bir şekilde, işlenen fiilin niteliğine ve detaylarına göre cezaları tanımlı. Kısacası müsabaka sonucunu etkileyecek her türlü eylem suç kapsamına giriyor.

3. KÜFÜR

3.1 Stadyumda neden küfür var?

Türkiye sınırları içerisinde hangi lige, hangi yaş grubundaki maça giderseniz gidin, küfürlü tezahürat ya da bireysel küfür duymamanız imkânsıza yakın. Projem boyunca gittiğim farklı şehirlerdeki farklı müsabakalarda pek çok taraftarla bir e bir görüşmelerimde “Stadyumda neden küfür var?” ve “Neden küfür ediyorsunuz?” sorularına genel olarak verilen yanıt aynıydı, “**biz buraya deşarj olmaya geliyoruz abi**”. Pek çok taraftarca küfür, stadyumun ve maç gününün bir parçası haline almış. Bireysel olarak edilen küfürler, ya da olaylara (takımın gol kaçırmaya gibi) küfürlü tepkiler vermek taraftarlar arasında şaşkınlığa yol açmıyor.

“Küfür futbolun bir parçasıdır, buna alışın.

Ayrımcı ve saldırgan dil değildir, buna da alışın” (Winwood, 2012)

Mirror.co.uk yazarı Ian Winwood’a göre stadyumlarda küfür içeriğe göre farklı ele alınmalı. Tüm stadyumun dakikalar boyu rakip takıma ayrımcı/ırkçı içerikli kötü tezahüratta bulunması ile direktten dönen topa verilen bireysel tepkiler aynı derecede değerlendirilmemeli (Winwood, 2012). Bu görüşe rağmen, küfürlerin hedefinde, futbolcular, hakemler ve rakiplerin yer aldığı açıkça gözlemlenilebilir.

Küfür etmek ya da küfürlü tezahüratta bulunmak, taraftar olmanın bir gerekliliği gibi görülüyor. Delikanlı, erdemli, erkeksi taraftar imajını yakalayabilmek için; küfür, en önemli araçlardan bir tanesi. Gerçek taraftar; güçlüdür, küfür eder, cefa çeker, gerekirse takımı için kavga eder gibi algılar ve uzun sürelerdir stadyumlara yerleşmiş olan küfürlü tezahüratlar, günümüzde stadyumlarda küfür etmeyi pek çok taraftar için “doğal” hale getiriyor.

3.2 Stadyumlardaki küfürlü sözlerin içeriği ve temeli ne?

Türkiye’de günlük hayata benzer şekilde, stadyumlarda da küfürlerin genellikle cinsel içerikli; küfür edeni erkek, küfür edileni kadın ve ya eşcinsel olarak tanımlayan söz ve söz grupları temel küfürleri oluşturuyor. Bunun yanı sıra, şiddet ve kötü dilek/beddua içeren kötü sözler de tribünlerde yerini alıyor.

Erkek egemen ve rakibi dişileştirici/eşcinselleştirici cinsel içerikli kötü sözler hakkında Fransız sosyolog Pierre Bourdieu’nun “Simgesel Şiddet” kavramına bir göz atalım. Kısaca bu kavram, toplumda güçlü olan sınıfın/kesimin diğeri üzerindeki egemenliğini sözlü olarak hatırlatması olarak açıklanabilir. Bu süreçte, cinsel içerikli küfürler, günlük hayattaki söz grupları yer alabilir. Arkadaşının üzerine yakışmayan kıyafetine “-O ne abi, ibne gibi olmuşsun”, çok konuşan arkadaşına; “-Karı gibi dırdır yapma.”, deplasmana gidildiğinde “-abcdspor kocan geldi.” gibi ifadeler kullanarak günlük hayatımızda yer eden bu kavram stadyumlarda da heteroseksüel erkek toplumun, aynı araçlar kullanılarak rakip üzerinde uygulanmasına sebep oluyor. Rakibinize ne kadar küfür ederseniz, rakip üzerinde o denli üstünlük kurmuş hissiyatına kapılıyorsunuz. Proje boyunca yaptığım akademik taramaların ve stadyum gözlemlerinin sonucunda, tribünlerdeki nitelikli küfürün temel sebebinin bu olduğunu düşünüyorum.

Hande Birkalan-Gedik’in Futbolun Cinsiyeti, Futbolun Cinselliği çalışmasında; “...stadyumda, küfür eden kadınlara “kötü gözle” bakılmamaktadır. Görüşüğüm birçok kişi bana bunun “stadyumun raconu” olduğunu belirtmiştir. Buradaki “racon” kadınlara saygıyı beraberinde getirmektedir ve bir tür “mahallemizin kızı durumu söz konusudur. Böylelikle bir benimseme ve sahiplenme söz konusudur ve tribündeki kadınlara “yan bakmak” söz konusu olmamaktadır” (Birkalan-Gedik, 2010). Buradan, tribünlerin birincil amacının kadınlar üzerinde sosyal baskı oluşturmak değil, hali hazırda kadınlar ve cinsellik üzerinden yapılan sosyal baskıda rakibi “kadın/eşcinsel” yerine koymak olduğunu söyleyebiliriz. Sadece kadın ve çocuklara açık olan müsabakalarda da kadınlar tarafından aynı cinsel içerikli küfürlerin kullanılıyor olması da Sembolik Şiddet kavramını destekliyor.

Türk toplumunda, bir erkek, kadınların ya da çocukların bulunduğu bir ortamda küfür ederse, bu ayıp olarak karşılanır ve küfür eden genellikle özür diler (çoğu durumda da kadınlar özü ayıplayıcı gözlemlerle onaylarlar). Bu durumdan yola çıkarak; toplumun, kadınların olduğu ortamlarda küfür edilmesini doğru bulmadığı yorumunu yapmak yanlış olmaz, ancak stadyumlar erkeklere adanmış mekânlar olarak kabul edildiğinden erkek erkeğe olunan ortamlarda küfür edilebilir ve stadyum bu ortamlara verilebilecek en güzel örneklerden.

3.3 Stadyumda küfür etmek suç mu?

“Spor alanlarında veya çevresinde, taraftarların, grup halinde veya münferiden belirli bir kişiyi hedef veya muhatap alıp almadığına bakılmaksızın, duyan veya gören kişiler tarafından hakaret olarak algılanacak tarzda aleni olarak söz ve davranışta bulunmalarını, her türlü ayrımcılığı çağrıştıran, toplum kesimlerini din, dil, ırk, etnik köken, cinsiyet veya mezhep farkı gözeterek hakaret oluşturan söz ve davranışlarda bulunmalarını veya bu mahiyette afiş veya pankartların spor alanına sokulması” (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011) durumunda bu fiili işleyen taraftarlar genel kolluk görevlilerince

müsabaka güvenlik amirinin koordinesinde stadyumdan çıkarılır. Eğer tezahüratın ayrımcılık içerdiği tespit edilirse 3 aydan 1 yıla kadar hapis cezası verilebilir.

3.4 Siyasi slogan nedir? Suç mudur?

2013 yılında Gençlik ve Spor Bakanı olan Suat Kılıç, "Stadyumları şiddetin, siyasi gösterilerin merkezi haline getirenler hukuki bedelini öder. Futbol taraftarı arasına siyasi nifak sokanlar bedelini öder. Kanunda bedeli neyse. Stadyumlar siyaset yeri değil" (Kılıç, 2013) sözleriyle siyasi slogan atan ve stadyumlara siyaset taşıyan şahısların “bedelini ödeyeceği” şeklinde açıklamalarda bulundu. Problem şu ki 6222 sayılı Kanun’da siyasi slogan, ya da siyasi eylem gibi kavramların açıklamaları bulunmuyor. Kanunun yapısı gereği yargı organının suç olduğuna kanaat getirdiği hakaret, ayrımcılık ya da benzeri suçlardan cezai işlem yapılabilen ve 2013 yılı içerisinde bu duruma dair gözaltılar, tutuklamalar ve seyirden men cezaları verildi. Ancak yazılı kaynaklarda “siyasi slogan” ya da “stadyuma siyaset taşımak” fiillerinin tanımları ve cezaları belirtilmiş değil.

3.5 Bir ceza olarak “Kadın ve Çocuk”

Fair-Play ve kadın taraftarlar üzerine çalışan araştırmacı Yağmur Nuhurat konuya açıklık getiriyor. “Bu görüş, kadınların küfür etmeyeceğini, hatta edemeyeceğini savunuyor. Bu yüzden cinsel ayrımcı bir uygulama.” (Nuhurat, 2013). Dönemin Gençlik ve Spor Bakanı Suat Kılıç, yalnızca kadın ve çocukların izlediği Fenerbahçe maçını yorumlarken "Kadınların böyle bir şey yapacağını sanmıyorum. Küfürlü bölümler olduysa yine araya karışan erkeklerden gelmiştir" (Ntvmsbnc, 2011) sözleriyle, kadın küfür etmez anlayışıyla, küfür edebilmenin erkeklere has bir olgu olduğunu kadınların küfür edemeyeceğini düşündüğünü ulusal basına açıkladı. Bu cinsel ayrımcı anlayış, devletin kadınları bir ceza aracı olarak nitelendirmesine sebep oluyor.

4. ELEKTRONİK BİLET

4.1 Elektronik Bilet (E-Bilet) nedir?

Basit bir anlatım ile E-Bilet, üzerinde Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve fotoğraf olan, elektronik spor müsabakası biletidir. Görsel olarak sürücü ehliyetine benzer olduğu söylenebilir.

E-Bilet, 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ve Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik içerisinde tanımlandığı üzere;

“Bilet sahibi kişilerle ilgili olarak, üzerinde adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve fotoğrafı olan bir elektronik kart oluşturulur. Kişinin yabancı olması halinde kart üzerinde Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası yerine uyruğu olduğu devletin adı ile Türkiye'ye giriş yaptığı pasaportun seri numarası kaydedilir.” (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012)

4.2 E-Bilet uygulaması ne gibi değişiklikler getiriyor?

E-Bilet uygulaması, yalnızca kart ya da kâğıt formundaki biletin üzerine bilgi eklenmesi ile sınırlı değil. Kanun uyarınca elektronik ortamda toplanan bilgilerin Kulüpler, Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı erişimlerine açılmasına yönelik bir veri tabanı oluşturulması öngörülüyor ancak bu bilgilerin ne şartlarda paylaşılacağına sınırları kanun ve yönetmelik metinlerinde açıkça belirtilmemiş durumda.

“SPOR ALANLARININ GÜVENLİK VE DÜZENİNE İLİŞKİN TEDBİRLER

Madde 5 - (1) Ev sahibi spor kulüpleri

(11) Dördüncü fıkrada belirtilen elektronik kart uygulaması ile ilgili olarak;

a) Bilet organizasyonu ve seyircilerin müsabaka alanlarına giriş ve çıkışına ilişkin kontrol ve denetim yetkisi federasyonlara ait olup federasyonlar bu amaçla bünyelerinde merkezi kontrol sistemi oluşturur. Elektronik kart oluşturulmak amacıyla alınacak kişisel bilgiler federasyon bünyesinde oluşturulan merkezi veri tabanında tutulur. Bu veri tabanı Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı erişimine açıktır.” (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011)

Merkezi Veri Tabanı’na söz konusu iki bakanlık harici kimlerin erişebileceği bilinmiyor. Spor güvenlik biriminin görev, yetki ve sorumlulukları 9’uncu madde, “Kanuna aykırı fiilleri işleyenleri, gelişmiş kamera ve elektronik bilet sisteminden ve merkezi veri tabanındaki bilgilerden yararlanarak, fotoğraflı, görüntülü ve her türlü delilleri ile birlikte tespit etmek ve ettirmek” maddesi ile Spor Güvenlik Birimi’nin de veritabanına erişiminin olduğunu anlıyoruz. Tüm kanun ve yönetmelik incelendiğinde, federasyonlar, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları’nın erişim hakları olduğunu, ancak nasıl ve ne şekilde sınırlandırıldığı konusunda hiç bir bilgi mevcut değil.

Madde 12 C uyarınca; Spor kulüplerinin görev, yetki ve sorumlulukları şöyle tanımlanıyor;

”Kulüpler, kişisel bilgilerin kullanılmasına ilişkin olarak seyircilerden elektronik ortamda veya yazılı muvafakatlerini alırlar. Muvafakatin içeriğinde kişisel bilgiler ile bağlı bulunan federasyon ve kulüplere ilişkin bilgilerin bulunmasının yanı sıra bu bilgilerin Kanunda belirtilen görev ve yetkilerini yerine getirmesi amacıyla, federasyonun sponsorları ve anlaşma yaptığı kurumların reklam ve diğer hizmetleri için kullanılabilmesi ve saklanabileceği hususları yer alır.” Madde 12 Ç uyarınca “Elektronik kart bilgilerinin kulüpler adına reklam ve pazarlamasında ilgili federasyonlar yetkilidir. Merkezi pazarlama ve bilet satışından elde edilecek gelirler kulüplere aittir. Federasyon ya da yetki verdiği üçüncü kişiler nezdinde oluşacak bu gelirler kamu kurum ve kuruluşlarına ilişkin alacaklar hariç olmak üzere haczedilemez, devir ve temlik edilemez. Federasyonlar bu fıkra kapsamında belirtilen yetkilerini kısmen veya tamamen üçüncü kişilere devredebilir” (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011)

Özetle, E-Bilet kapsamında, kulüpler, verilen kişisel bilgileri kulüpler kullanabilir ve saklayabilir; federasyonlar, elektronik kart üzerindeki yetkilerini ve gelirlerini üçüncü kişilere devredilebilirler.

Spor alanlarına usulsüz seyirci girişi başlığında bulunan 4. ve 5. maddeler uyarınca; “(4) Kendisine ait elektronik kartı bir başkasının spor müsabakasına seyirci olarak girmesini sağlamak amacıyla kullandıran kişi birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(5) Spor müsabakalarına seyirci olarak girişi sağlamak amacıyla elektronik kartı yetkisiz olarak üreten, satan, satışa arz eden, devreden, satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi bir yıldan dört yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Bu kartı kendi kullanımı için kabul eden ve bulunduran kişi bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” (ResmîGazete, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011) İsme düzenlenmiş E-Bilet’i paylaşmak, başkasına ait bilet ile herhangi bir işlem yapmak, hatta bulundurmamak bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılıyor.

Biletlerin, teknik olarak her türlü sahtecilik suçunu önleyecek tedbirler dikkate alınarak, kişinin adı ve soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, koltuk numarası, müsabaka tarihi ve saati, takımların isimleri, tesisin adı ve tribün sırasını içerecek şekilde ait olduğu seyir alanına göre farklı renklerde basılması gerekiyor.

Sonuç olarak, E-Bilet uygulaması ile birlikte, şiddet olaylarına karışan şahısların; tespiti, tribünlerden uzaklaştırılması ve kontrolü daha kolay hale gelirken; E-Bilet alan taraftarların bilgileri güvensiz bir ortamda toplanıyor ve paylaşıyor.

4.3 Elektronik Bilet ne zaman uygulamaya geçecek?

Türkiye Futbol Federasyonu Resmi İnternet sitesi tff.org’dan yapılan açıklamaya göre ”Futbol maçlarına girişte elektronik bilet uygulaması 14 Nisan 2014 tarihinden itibaren başlıyor. Kağıt bilet

dönemi tarih olurken, yurt genelinde statlara girişler sadece elektronik kart ile mümkün olacak.” (tff.org, 2014)

5. STADYUMLAR

5.1 UEFA Stadyum Yönetmeliği ve Ülkemizdeki Stadyumlar Arasındaki Farklar

Spor tesisleri de sporda şiddetin ya da olası kazalara yol açabilecek en önemli etkenlerden bir tanesi. Profesyonel bir örnek teşkil etmesi açısından UEFA Stadyum Altyapısı Yönetmeliği (*UEFA Stadium Infrastructure Regulations 2010*)’a göre stadyumda seyircileri ilgilendiren kısımlar ile ülkemizdeki altyapısal farklılıklar şiddet ve facialara yol açabilecek boyutta. Haberlerde, Avrupa kupaları öncesinde adı geçen, UEFA Yönetmeliği’ne uygun stadyumlar ve hali hazırda Türkiye liglerinde müsabaka oynanan stadyumların arasındaki teknik farklar açıkça göze çarpıyor.

“Stadyumlarda minimum 2 otobüs ve on aracı alacak kapasitede, takımlar ve yetkililer için park alanı bulunmalı. Bu park alanı, oyuncuların ve yetkililerin kolaylıkla kendi alanlarına ulaşabilecekleri güvenli bir yerde olmalıdır.” (UEFA, 2010)

Park yerleri ve müsabaka alanları arasındaki mesafenin uzun ya da güvenlik açısından yetersiz oluşu, pek çok müsabaka öncesi sporcuların ve hakemlerin; küfür, yabancı madde ve hatta fiili saldırıya uğramasına yol açıyor.

“Seyirci koltukları bireysel, sabit, diğer koltuklarla temas etmeyecek şekilde numaralı, yanmaz ve kırılmaz malzemeden yapılmalıdır ve koltukların en az 30cm uzunluğunda sırt dayama kısmı bulunmalıdır. Geçici koltuk kullanımı yasaktır.” (UEFA, 2010)

Stadyumlarda koltuk düzeninin bulunmaması, seyircilerin birbirleri ile sık sık fiziksel temas etmesine yol açıyor. Bu temaslarda ve yer paylaşamamaktan dolayı her müsabakada onlarca kavga ve tartışma çıkıyor. Koltukların kırılabilir olmasından dolayı sahaya yabancı madde olarak koltuk atıldığına da şahit oluyoruz.

“Stadyumun en az yüzde beşi rakip seyircilere ayrılmalı ve bu alan diğer seyircilerin alanları ile temas etmemelidir.” (UEFA, 2010)

Rakip seyirci tribününün, diğer tribünlerden yeterince ayrılmaması karşılıklı yabancı madde atımına ve fiziki temasa olanak sağlıyor. Ek olarak rakip seyircilerin stadyuma ulaşımı ve çıkışının yetersiz güvenlik önlemi altında yapılması, büyük kitleleri karşı karşıya getiriyor.

“Giriş ve çıkışlar karışıklığa izin vermeyecek şekilde kalabalıkların rahatlıkla geçebileceği, seyirciler içeride oldukları sürece kilitli durumda olacak şekilde yapılmalıdır. Giriş, çıkış kapıları ve stadyum içi yönler açık ve uluslar arası anlaşılacak şekilde işaretçiler kullanılarak açıkça gösterilmelidir.” (UEFA, 2010)

1985 Heysel Faciası, 1967 Kayseri Stadyum Faciası ve 1989 Hillsborough Faciası’nda en büyük etken, stadyuma giriş çıkışların yetersiz olmasıydı. Günümüzde halen müsabakalarda çıkış kapıları kilitleniyor ve pek çok stadyumun giriş çıkışları sağlıklı olmaktan çok uzak. Seyircilerin, her maçta ezilme-boğulma tehlikesi geçirmesi olağan kabul ediliyor. Bu süreçlerde yaşanan gerginlik yine pek çok tartışma ve kavgaya sebep oluyor, müsabaka öncesi stadın gerilmesinde ciddi bir etken.

“Stadyumun içi ve dışına yetebilecek ses düzeni yapılmalıdır.” (UEFA, 2010)

Ses düzeni mevcut olmayan stadyumlarda, yangın gibi kriz anlarında tüm seyircilere erişmek mümkün değil.

“Tuvaletler temiz ve sağlıklı yapıda tasarlanmalıdır. Sifon düzeneği ve sabun-tuvalet kâğıdı, 250 erkeğe 1 düşecek şekilde klozet, 125 erkeğe düşecek şekilde bir pisuar ve 125 kadına düşecek şekilde bir klozet, seyirciler için bulunmalıdır.” (UEFA, 2010)

“Tam teçhizatlı ilk yardım desteği, stadyumun tüm alanlarında seyircilere ulaşabilir şekilde bulunmalıdır ve açıkça işaretçiler ile yerleri belirtilmelidir.” (UEFA, 2010)

“Stadyumda engelliler ve yakınlarına ayrılmış koltuklar ve giriş-çıkışlar bulunmalıdır. Ek olarak engelli kişilerin ulaşabileceği tuvalet ve yeme içme tesisleri olmalıdır. 15 kişiye 1 engelli tuvaleti düşecek şekilde tuvalet hizmeti sunulmalıdır.” (UEFA, 2010)

“Stadyumda acil durumlarda devreye girecek ışıklandırma sistemi hazır ve çalışır halde bulunmalıdır.” (UEFA, 2010)

Pek çok stadyumda, halen merdiven boşluğunda oturulmakta, sağlık hizmeti tek noktadan; genellikle saha köşesinde bulunan ambulans yolu ile sunulmakta. 27 Ekim 2013 tarihinde, Adana 5 Ocak Stadyumu’nda izlediğim maçta, bir sıra arkamda fenalaşan bir şahsa yardımın tam 13 dakikada ulaşıp olması ve merdiven boşluklarının seyirciler ile dolu olması bu durumun ülkemizde ne durumda olduğunu açıklıyor.

Proje İşleyişi ve Notlar

Futbolda şiddet projem kapsamında, şiddet olayı beklentisi yüksek olan pek çok maça gittim. Projem boyunca oynanan Fenerbahçe-Trabzonspor, Beşiktaş-Galatasaray, Adana Demirspor-Mersin İdman Yurdu maçları oldukça gergin geçti. Bu müsabakaların yanı sıra, genel işleyişi takip ettiğim, Galatasaray-Gaziantepspor maçında 6222 Sayılı Kanun’un son hali yürürlüğe girdiğinden dolayı kanun ile gelen pek çok değişikliği gözlemlene fırsatı buldum. Siyasi slogan atmanın suç kabul edilmeye başlamasından dolayı, bu müsabaka ile birlikte artırılan kamera sayısı, pankart kontrolleri ve üst aramaları geçtiğimiz sezona göre hissedilir biçimde artmış durumdaydı. Gittiğim pek çok müsabaka içinde, İzmir Alsancak Stadı ve Adana 5 Ocak Stadyumları, altyapı açısından en kötü stadyumlardı. Can güvenliğinin oldukça düşük olduğu, stadyum giriş çıkışlarının sağlıksız ve acil durum planlarının neredeyse hiç belirlenmediği bu iki stadyum her an bir faciaya ev sahipliği yapabilecek denli kötü durumda. An itibariyle yürürlükte olan güvenlik görevlisi-polis düzenlemesini de acı bir tecrübe ile öğrendim. Türk Telekom Arena’da oynanan Galatasaray-Beşiktaş mücadelesi sırasında önümde çıkan bir kavgaya güvenlik görevlisinin hiçbir müdahalede bulunmadı. Kendisine sordüğümüzda, hiçbir olaya müdahale yetkim yok ancak polisler durumu iletebiliyorum cevabını aldım. Kısacası tribünlerde turuncu yelek ile gezen güvenlik görevlileri, güvenliği sağlamak için yetkiye sahip değiller. Son olarak Denizli’de gittiğim Denizlispor-Balıkesirspor karşılaşmasında, kapıdaki polis; “olaylarla ilgili görüntüler toplanıyor, sonra görüntülerden çıkarabildiğimiz kişileri göz altına alıyoruz, merkezde kimlik tespitine göre tutukluyoruz” açıklaması, her müsabaka çıkışında suçlu/suçsuz kişilerin yanlışlıkla gözaltına alınabileceğini fark etmemi sağladı.

Sözü Geçen Çalışmalar

Birkalan-Gedik, H. (2010). Futbolun Cinsiyeti, Futbolun Cinselliği. Cogito içinde, *Sayı:63* (s. 146). İstanbul.

haberturk.com. (2013, 11 30). *haberturk.com*. 03 02, 2014 tarihinde <http://www.haberturk.com/gundem/haber/899271-taraftarlar-arasinda-silahli-kavga> adresinden alındı

hurriyet.com.tr. (2013, 05 14). *hurriyet.com.tr*. 2 3, 2014 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23267704.asp> adresinden alındı

Kılıç, S. (2013). *radikal.com.tr*. 03 02, 2014 tarihinde http://www.radikal.com.tr/politika/suat_kilic_geziyi_statlara_tasimak_futbolu_bitirir-1145650 adresinden alındı

Ntvmsbnc. (2011, 09 11). *ntvmsbnc.com*. 03 02, 2014 tarihinde <http://www.ntvmsbnc.com/id/25252597/> adresinden alındı

Nuhrat, Y. (2013). Women’s Fandom Swearing and Fair Play, Feminization of Fairness Through Football in Turkey. *FREE Copenhagen Paper* (s. 3). Copenhagen: Football Research in an Enlarged Europe.

radikal.com.tr. (2013, 10 22). *radikal.com.tr*. 03 02, 2014 tarihinde http://www.radikal.com.tr/spor/iste_tffnin_olayli_derbi_karari-1156748 adresinden alındı

ResmîGazete. (2011). *Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun*. Ankara: Resmî Gazete.

ResmîGazete. (2012). *Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*. Ankara: Resmî Gazete.

tr.eurosport.com. (2013, 12 15). *tr.eurosport.com*. 02 03, 2014 tarihinde http://tr.eurosport.com/futbol/taraftar-fernandes-e-saldirdi-iste-o-goruntuler-ve-mac-ozeti-taraftar-fernandes-e-yumruk-atti_sto4050038/story.shtml adresinden alındı

UEFA. (2010). *UEFA Stadium Infrastructure Regulations*. Nyon: UEFA.com.

Winwood, I. (2012, 04 27). *Mirror.co.uk*. 02 25, 2014 tarihinde <http://www.mirror.co.uk/sport/football/news/ian-winwood-column-why-swearing-at-football-809421> adresinden alındı